

Το «τυχερό» και το «τυχαίο»

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΒΑΝΟΖΗΣ, *Τυχερό, μυθιστόρημα, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 325*

➤➤ **Το κείμενο** αυτό ξεκίνησε με αφορμή μια Ντακότα.¹ Η μήπως η Ντακότα δεν ήταν μία; Αναζητώντας την ιστορία μιας οικογένειας του τόπου μου που είχε πληγεί από πολλαπλά ατυχήματα, «έπεσα» σ' ένα Ντακότα που συντρίβη το 1964 στην Ελευσίνα με 23 έφηδρους αξιωματικούς, και όπου έχασε την ζωή του νεαρός εύελπς, γόνος αυτής της οικογένειας. Εντυπώνεται μέσα μου το συμβάν.

ΤΗΣ ΒΕΡΑΣ ΠΑΥΛΟΥ

Δυο-τρεις ημέρες μετά «πέφτω» πάνω στο βιβλίο του Κώστα Καβανόζη με τίτλο «Τυχερό». Με τραβά αμέσως, καθώς η έρευνα που έκανα ξεκίνησε από την έννοια του «τυχερού» που χρησιμοποιείται ευρέως στην επαρχία. «Ήταν το τυχερό του» λέγεται συνήθως όταν κάποιος χάνει τη ζωή του ξαφνικά. Τυχερό ονομάζεται ένα χωριό του Έβρου στο οποίο εγκαταστάθηκαν οι κάτοικοί του μετά από την εκδίωξή τους από την Ανατολική Θράκη το 1922. Το βρίσκω εξαιρετικό ως σύμπτωσι. Συνεχίζω κοιτάζοντας την φωτογραφία του εξώφυλλου. Παλιά και τσακισμένα, απεικονίζει μια τριμελή οικογένεια. Μπρέρα, παιδί, πατέρας. Το παιδί αυτό, διαβάζουμε, νεαρός πια σε ηλικία 19 ετών, το 1959, χάθηκε σε ένα ατύχημα της πολιτικής αεροπορίας, το πρώτο της Ολυμπιακής, με ένα αεροπλάνο Ντακότα. Οι συμπτώσεις εντυπωσιακές, με οδηγούν στο δρόμο της ανάγνωσης. Και πληθαίνουν... Μάπως είμαστε η γενιά που αρχίζει ν' αναζητά τα ίχνη της Ιστορίας μέσα από ιστορίες που έμειναν χρόνια θαμμένες;

Ανοίγω το βιβλίο. Δυσκολεύομαι να παρακολουθήσω τη γραφή. Είναι πολύ ιδιαίτερη και παίρνει το νόημά της μόνο εκ των υστέρων, σαν παζλ που ανασυντίθεται. Στη δεύτερη ανάγνωση το κείμενο ρέει και οι πληροφορίες καλύπτουν κενά που έμειναν στον αρχικό καμβά της αφήγησης. Ένα ζευγάρι αριστερών, αγωνιστών στην κατοχή και στον εμφύλιο, μελών του ΕΛΑΣ, δάσκαλοι με ένα γιο, χωρίζονται ως οικογένεια όταν ο σύζυγος βγαίνει στο βουνό το 1947 (ο γιος του είναι μόλις επτά ετών), και από εκεί μέσω Γιουγκοσλαβίας φυγαδεύεται στην Ουγγαρία, όπου με άλλους συναγωνιστές του φτιάχνουν το χωριό Μπελογιάννης. Μένει εκεί 31 χρόνια συνολικά, έχοντας να δει την οικογένειά του 13 χρόνια. Άδεια να επανασυνδεθούν δίνεται στη μπρέρα και τον γιο το 1959 και ξεκινούν με το τρένο για να συναντήσουν τον πατέρα. Στα σύνορα τους γυρίζουν πίσω, διότι έχουν κοινό διαβατήριο. Μόνο τα πράγματά τους φτάνουν στην Ουγγαρία. Ο νεαρός δεν θα καταφέρει να φτάσει ποτέ. Στο αεροπορικό ταξίδι από Θεσσαλονίκη-Αθήνα, για να πάρει βίζα, αφού έχει πλέον βγάλει δικό του διαβατήριο, χάνεται μαζί με άλλους 21 ανθρώπους, στις 29 Οκτωβρίου 1959, στη θέση Κακοσάλεσι στον Αυλώνα, σε ένα από τα παρθενικά ταξίδια της Ολυμπιακής Αεροπορίας που ιδρύθηκε το 1957.

Όλο το βιβλίο το διαπερνά η έννοια του «τυχαίου». Ξεκινώντας από το χωριό Τύχιο (ύψωμα) στο οποίο ήρθαν οι κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης και το ονόμασαν «Τυχερό» για τα εδάφη που τους πρόσφερε. Στο τυχαίο συμβάν της επιστροφής του νεαρού από την Ουγγαρία και την επιβίωσή του στο μοιραίο αεροπλάνο. Μέχρι τις ιστορίες των ανθρώπων που δεν θέλησαν να ανέβουν, οι «Τυχηροί» ή κάποιος που πήραν τη θέση άλλων και ούτω καθεξής. Ο συγγραφέας «παίζει» αφηγηματικά και με την σύμπτωση της αλλαγής αεροπλάνου εκείνη την ημέρα. Το μοντέλο SXBAL αντικαταστάθηκε από το μοντέλο SXBAD με το σημαίνον «κακό» στον τίτλο του. Αν συνυπολογίσουμε και τη θέση Κακοσάλεσι, το τυχαίο μοιάζει καλοστημένη φάρσα της μοίρας. Μιας άγνωστης δύναμης που δείχνει νά 'χει τη δική της εσωτερική λογική και τους νόμους της.

Γύρω από το κεντρικό συμβάν μιας ατομικής και οικογενειακής ιστορίας που σημαδεύτηκε από την τραγικότητα, ο Κώστας Καβανόζης, με τον τρόπο γραφής του, εμπλέκει την ιστορία του τόπου των πρωταγωνιστών (Θράκη, Τυχερό, Έ-

Από την ατομική έκθεση της Κατερίνας Κότσαλα με τίτλο *Sisyphus* που πραγματοποιείται στο Κέντρο Σύγχρονων Τέχνης Ιλεάνα Τούντα (Αρματολών & Κλεφτών 48, Αθήνα), μέχρι 31/3

βρος) με ολόκληρη την ιστορία της Ελλάδας. Με μια γραφή διόλου γραμμική, που εμπλοκίζεται με ντοκουμέντα του τύπου της εποχής, με απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις νεότερων μελών της οικογένειας, με τις προσωπικές του μνήμες, με αναγραφές από αναμνηστικές στήλες αλλά και αποσπάσματα από άλλα βιβλία καθώς και αφηγήσεις από την κατοχή και τον εμφύλιο, ταξιδεύουμε πίσω μπρος στο χρόνο, περνάμε από το ένα πρόσωπο στο άλλο και διατρέχουμε τόπους σε μια μαγική γραφή όπου αναβλύζουν κάποιες λέξεις-σημαίνοντα σα να επιχειρούν να φέρουν κάτι στο φως.

Τα δυστυχήματα με Ντακότα ουκ ολίγα. Τρία από αυτά με διαφορά δέκα χρόνων, 6/6/1949 στη Μαλακία με 18 θύματα, 29/10/1959 στο Κακοσάλεσι στον Αυλώνα με 22 θύματα, και στις 8/12/1969 στην Κερατέα της Αττικής με πολλά θύματα, 90 άτομα. Τη «σύμπτωση» των ανά δεκαετία ατυχημάτων επισημαίνουν στον Τύπο δημοσιογράφοι της εποχής. Όπως και το γεγονός ότι έχουμε τρία στα τρία ατυχήματα στην Αττική.²

Τα αεροπλάνα αυτά, όπως αποδείχθηκε από την απόσυρσή τους στη συνέχεια, είχαν προβλήματα για τέτοιου τύπου ταξίδια. Το «κακό» και η «κακή στιγμή» σαφώς έχει να κάνει με αμέλεια, απουσία ανάληψης ευθύνης κλπ. Που έρχονται να συναντήσουν άλλους παράγοντες της ζωής μας, άφατος. Ο συγγραφέας σχολιάζει με πολύ ωραίο τρόπο τα δημοσιεύματα πριν το ατύχημα, όπου «έτυχε» να είναι εβδομάδα πρόληψης ατυχημάτων, αλλά και με τις ρήσεις στη συνέχεια ότι το αεροπλάνο είναι ασφαλέστατο και με τους κατάλληλους ελέγχους μπορούμε να κατακτήσουμε πλήρως τους αιθέρους.³ Κάτι που ακούμε και σήμερα. Οι προσωπικές αφηγήσεις και τραγωδίες, και κυρίως της οικογένειας του νεαρού, ανατρέπουν αυτές τις ανακοινώσεις. Κάθε τέτοιο συμβάν όσο σπάνιο «στατιστικά» είναι μοναδικό και δυσβάσταχτο, με τον τρόπο που διαδραματίζεται για τους συγγενείς και το σώμα του θανόντος που κυριολεκτικά «εξαχνώνεται».

Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι οι εφημερίδες χρησιμοποιούν την λέξη «εφονεύθησαν».

Ο απόλυτος ορθολογισμός των επιστημόνων ανατρέπεται από τις ιστορίες εκείνων που δεν ανέβηκαν στο αεροπλάνο, κάποιος λόγω διαίσθησης. Σπαρακτική η επιμονή ενός νέου να μην ανέβει η αρραβωνιαστικιά του σε αυτή την πτήση. Δεν τα κατάφερε. Η άρρητη γνώση που κουβαλούμε για το άγνωστο αντιπαράβalletai με την βεβαιότητα της επιστήμης.

Παράλληλα με την ιστορία της οικογένειας, με διαρκή πίσω μπρος στο χρόνο και συνειρμικές αναμνήσεις του συγγραφέα ανάμεσα σε συνεντεύξεις, βλέπουμε να εκτυλίσσεται η ιστορία του εμφυλίου πολέμου, οι εξορίες στο Σουφλί και το Τρίκερι, η φυγάδευση μέσα από την Πίνδο, τα βάσανα αλλά και η αλληλεγγύη. Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία συνοδεύεται από τον επαναπατρισμό των προσφύγων. Η ζωή όλων αυτών των αγωνιστών άμα τη επιστροφή τους διέπεται από

μία σχετική αφάνεια και απραξία. Στα διαμερίσματά τους με τις καθημερινές συνήθειες και τους συγγενείς να τους επισκέπτονται.

Από αυτή την αφάνεια κάνει ο συγγραφέας να αναδυθούν όλα αυτά τα πρόσωπα. Με την ζωντάνια του λόγου που διατηρεί ατόφια την τοπική διάλεκτο αλλά και την πρωτόλεια, αυθόρμητη μορφή των διηγήσεων. Με τη διαρκή αναφορά των ονομάτων και των σχέσεων συγγένειας που κάνουν σταδιακά ν' ανθίσει ένα ολόκληρο γενεαλογικό δένδρο. Με τις γλαφυρές αφηγήσεις για τις πλημμύρες στον Έβρο. Με τα πρωτοσέλιδα εφημερίδων και τα σημαντικά αποσπάσματα, σηματοδομένα με πλάγια γραφή στο κείμενο. Με ημερομηνίες, τόπους και συμβάντα κομβικά. Και κυρίως με την προσωπική μνήμη με μορφή σπαραγμάτων και την ενδελεχή έρευνα που της δίνει σάρκα και οστά, ο Κώστας Καβανόζης μας φέρνει αντιμέτωπους με την ανασύσταση μιας ιστορίας που είναι πολύ κοντά στην ιστορία όλων μας.

Η ρακοκοκαλιά της αφήγησης που είναι το τραγικό ατύχημα δείχνει να επισημαίνει την τραγικότητα της ιστορίας ολόκληρης της Ελλάδας του εμφυλίου, με τις κακουχίες, τους θανάτους και τις οικογένειες που έμειναν χωρισμένες για χρόνια ή και για πάντα... Ο τρόπος που περιγράφονται τα αποκαΐδια του αεροπλάνου και οι άνθρωποι που «ψήθησαν» κυριολεκτικά, μέσα από δημοσιεύματα της εποχής, ώστε να υπάρξει και η αναγκαία απόσταση από το τραυματικό στοιχείο του συμβάντος, μοιάζει πολύ με την παρατιθέμενη αφήγηση από βιβλίο του Δημητρίου Καβανόζη, θείου του συγγραφέα: «Στην δεκαετία 1940-1950, η οποία αμαυρώθηκε με τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο και τον εμφύλιο, έτυχε να ζήσω τα νεανικά μου χρόνια, μέσα στη φτώχεια, τη δυστυχία και την κακομοιριά, όπως σχεδόν όλοι οι Έλληνες. Χρόνια βυθισμένα στη μαυρίλα, στα αποκαΐδια, τη στάχτη από τις συχνές επιδρομές των διαφόρων εκθρών της πατρίδας μας».

Η πραγματική ιστορία του τόπου μας ξεπερνά κάθε προσπάθεια μυθοπλασίας. Όπως επισημαίνει και ο συγγραφέας στην αρχική σελίδα, «όλα τα πρόσωπα του μυθιστορήματος υπήρξαν, όλα τα λόγια ειπώθηκαν και όλα τα γεγονότα συνέβησαν» για να αναδείξει την ρήση του Βιτγκενστάιν «ο κόσμος είναι όλα όσα συμβαίνουν».

Η Βέρα Παύλου είναι ψυχαναλύτρια

¹ Στρατιωτικό αεροπλάνο τύπου Douglas C-47 που χρησιμοποιήθηκε από την ΤΑΕ και την Ολυμπιακή στις αρχές της για πτήσεις της πολιτικής αεροπορίας.

² Συγκρίνουν μάλιστα τα ατυχήματα με εκείνο που έγινε στις 14/8/2005 όταν το αεροπλάνο «Ηλιος» των κυπριακών αερογραμμών έπεσε με πολλούς επιβάτες στο Γραμματικό-Αττική.

³ Την εβδομάδα που γραφόταν αυτή η παρουσίαση έγιναν δύο αεροπορικά ατυχήματα, συντρίβη ρωσικό αεροσκάφος, 12/2/2018 και ιρανικό αεροσκάφος, 18/2/2018.